

ВОЛОДИМИРЕЦЬ

Перша згадка про селище датована 1570-м роком, літопис називає його «старою осадою». На поч. XVII ст. велика і багата на ліси територія Володимирця була спадкоємним володінням Чарторийських. А дещо пізніше маєток був проданий за 400 тис. злотих воєводі Казиміру Пацу. Населення Володимирця брало участь у визвольній війні, але за Андрусівським перемир'ям залишилося під Польщею. В 1650-му році воно складалося з 220 димів (дворів), а в 1795-му вже лише з 118-ти дворів, і входило до Луцькому повіту Волинської губернії.

Наступна згадка про поселення з'являється приблизно на поч. XIX ст. як про спадкоємну власність родини Красицьких. Тоді власником був пан Вінцент Юзеф Красицький, одружений з панною Равич (Н. Стаховською). У 1827 р. Юзеф Красицький збудував тут католицький костюл. Найпевніше в тому самому часі або навіть раніше ним же збудовано і палац у класичному стилі в досконалих пропорціях і симетрії. Це була двоповерхова будова прямокутної форми, дев'ятиосьова, накрита якісним черепичним дахом. Фронтowa (центральна) сторона мала ганок з установленими там чотирма колонами на однаковій відстані, що підтримували білий різьблений фронтон. З обох боків до ганку вели східці. Якщо стояти обличчям до входу, то справа були двері, що виходили одразу в парк, а зліва -- двері на невеликий балкон. Тильна сторона палацу мала колір, близький до білого.

І ззовні, і всередині палац мав виступ по всій довжині, що умовно розділяв поверхи. Кожне вікно мало однакову скромну оправу. По обох боках з другого на перший поверх вели сходи. Майже увесь перший поверх займав великий зал, поряд обідня кімната та ще одна гостьова, розташована якраз під основною панською опочивальнею, що розміщувалась на другому поверсі.

Вигляд інших приміщень виглядав порівняно скромно. В залах та інших парадних покоях паркетна підлога. Поряд з простими мурованими печами в кількох покоях були й оцинковані каміни класичного стилю. Після батька спадкоємцем став його син – Фердинанд Юзеф (який помер у 1887 р.) – мирський посередник Луцького повіту, одружений з графінею Марією Родзівічевною Люк. Мали вони тільки дочку Анну, яка вийшла заміж за Яна Александра Красицького з генеральського роду.

Саме за переписом Красицького у Володимирці в 1847 році налічувалось 575 кріпаків. В 1911-му році селище наше було глухим, бідним містечком, де налічувалось 158 дворів. Пан Красицький мав 10 тис. десятин землі, в той час як 245 селянських господарств – 1187 (і це включаючи вигони, тому з них лише 1/5 була придатна під посіви).

В 1914 р. від спадкоємців Красицьких маєток у Володимирці купила Марія з роду М'ячинських де Пурне, якій цей маєток належав до 1939-го року. Невідомо, як був обставлений палац в часи Красицьких, тому що нова власниця купила його зовсім порожнім. Дуже великих спустошень зазнав палац в період Першої Світової війни.

Впродовж 1917-1920 років містечко кілька разів переходило до петлюрівців, австро-угорсько-польської буржуазії, червоноармійців та червоних повстанців району. Описували його сучасники так: «злидні страшні, люд неписьменний, навіть без жодного натяку на елементарну медичну освіту, по всьому містечку лише хати дерев'яні з солом'яними дахами».

У міжвоєнний період палац не був заселеним, оскільки де Пурбе в основному проживали в іншій своїй резиденції-маєтці – Городці. Палац оточений густим парком з чудовим видом і пейзажами зі слідами оборонних валів, які залишилось ще від попереднього давнього замку.

До 1939 в районі точилася підпільна боротьба комуністів з буржуазною владою. Польська влада карала за це репресіями і арештами, від чого найбільше страждало звичайне населення. В той період до Америки емігрували понад 30 родин. Дев'ятнадцятого вересня 1939 року селище стає радянським, і все панське добро безоплатно передається людям. А в 1957-му Володимирець отримав статус селища.

МАЄТОК У ВЕЛИКИХ ЦЕПЦЕВИЧАХ

В.Цепцевичі, що розташувалися поблизу р. Горинь, до 1583 р. належали до володінь князів Острозьких, а опісля перейшли до пана Косцєша Марціна Межинського, каштеляна. Час розквіту для маєтку розпочався в другій половині XVIII ст. Обширна цепцевичька територія займала понад 20 тис. га земель і лісів, і належала в той час Міхалу Урбановському, що був одружений з Ядвігою Сломчинською. Після його передчасної смерті вдова покохала камергера короля Станіслава Августа – Серафіна Плотницького, який господарював тут до повноліття сина Теодора Урбановського.

Хлопець цей спочатку виховувався під опікою батькового брата – Криштофа. Підлітком на кілька років був відправлений до Парижа, а після повноліття повернувся з Франції і став повноправним власником Цепцевич. Жив там постійно. Молодий пан був занадто азартним, і на той час вже мав борги. Через кілька років він втратив весь маєток і здоров'я внаслідок такого способу життя, й незадовго по тому помер в злиднях.

А землі цепцевичькі перейшли до кредиторів. Найкраща частина включно із Цепцевичами та ще кілька тисяч гектарів прилеглої землі перепали пану Цьолеку Леонові Понятовському, одруженому з Мошинською. Наступним господарем цього добра став його син Адам Станіслав (1808-1872 рр.), який пізніше був офіцером корпусу генерала Дембінського, організатора січневого повстання на Волині. Він був одружений із Софією Фелінською, дочкою Джерарда і Єви з Вендорфів. Після придушення повстання і заслання Адама С. Понятовського на Сибір Цепцевичі були конфісковані. Через кілька років маєток повернули родині Понятовських на підставі доказів, що в маєток значний капітал вклала дружина засланого.

Маєток у спадок отримав його син – Щєсни Понятовський (1857-1936 рр.), суспільно-політичний діяч, одружений з Валентиною Марією Соколовською, графинею Ромін. Останнім спадкоємцем маєтку, який тоді вже втратив значну частину земель, був син Щєсни – Юзеф Понятовський (нар. в 1897), одружений на Стефанії Волинських; після Другої Світової війни він проживав в Англії.

Згідно з дуже лаконічними та ще й позбавленими точних дат повідомленнями щоденника Антонія Андрейовського, в часи Станіслава Августа у Великих Цепцевичах знаходився розкішний палац в класичному стилі, типологічно схожий з маєтками в Тучині та Міжріччі Корецькому. На жаль, жодні записи того періоду не подають ні дати його побудови, ні ім'я архітектора. Наймовірніше, палац був збудований між 1770-1780 роками.

Цей палац XVIII-го ст. стояв над річкою на схилі високого пагорба, оточений з вищої сторони підземеллями. Від дороги двір відділяла широка канава, що певно залишилась тут від

старого форту. По канаві до маєтку вів довгий міст. По обох сторонах в'їздної дороги, стояли будинки для гостей і слуг.

Щоденник того ж Андрейовського свідчить, що комплекс палацу складався з головного корпусу і двох павільйонів з обох боків, що між собою в одне ціле були з'єднані галереями. Наймовірніше основний корпус був двоповерховим, павільйони мали лише один поверх, до того ж є згадка в мемуарах про «прохід верхній» від павільйонів до палацу. Головним акцентом фасаду був поріг з колонами. Про них Андрейовський пише, що «покої були великі і як на той час дуже розкішно вмебльовані».

Після смерті Міхала Урбановського палац був нежилим. На межі XVIII-XIX ст. там жив неповнолітній Теодор з дядьком. Він же й успадкував дядькову бібліотеку на 2 тис. томів (власне, для її впорядкування й був запрошений Андрейовський, який за приклад вмеблювання узяв добре знану на той час бібліотеку палацу Ходкевичів, що в Пекалові).

Відкриття добудованих салонів відбулося на урочистому прийомі в честь Дня народження матері Теодора. В тій пишноті головний палац був виклеєним гладкою оббивкою, скрізь завішений полотном з білого мусліну, обрамленим у старому стилі сукном шовковим і парчевим, що кріпились кільцями до бронзових левиних паш. На стіні між трьома дверима, що виходили в парк, висіло величезне дзеркало -- від стелі аж до підлоги; ще одне велике дзеркало красувалося над каміном. Також була обложена дзеркалами і обставлена квітами статуя Венери Медицейської. На відкриття меблярі виготовили софу та крісло у грецькому стилі, прикрашені багатою вишивкою. Вигляд інших покоїв мав бути трохи скромнішим: «менш пишно, але завжди гостинно». За палацом простягався цепцевичький парк, частково закладений ще до будівництва палацу. Він постійно розширювався і доглядався, стиль змінювався відповідно моді.

Пізніша згадка, найближча до часу розповіді про територію Цепцевич, отримана від Єви Фелінської, яка приїжджала до Воютина, маєтку чоловіка. Місцевість нашу вона описала як «прекрасну». Чарівності околицям додавав, за її словами, «чудовий палац, зведений серед прекрасної природи на пагорбі над Горинню. Тополі й оздоблення маєтку додавали мальовничості образу».

В той час маєток ще належав Теодору Урбановському. Певне, палац залишили йому до смерті. Після його смерті новий власник не захотів тут жити, і палац, залишений без жодної опіки, потроху руйнувався.

Близько знайомий з дядьком Теодора, Антонієм Урбановським з Городця, Юзеф Ігнаци Крашевський, який відвідував ті краї близько 1838-го року, пише, що в той час в Цепцевичах на пагорбі він знайшов лише «руїни великого, чудового палацу і пусту територію навкруги». Ніхто з нових власників не вважав за потрібне піклуватись про маєток, і він «пусткою знищений був». В 1900-му руїни палацу ще були. Наймовірніше, наземна частина палацу зникла в часи Першої Світової війни. В міжвоєнний період весь фундамент розібрали місцеві жителі.

Леон Понятовський, що ймовірно набув маєток ще з-за життя Теодора, на відстані приблизно 150 метрів від палацу на міцному високому фундаменті якоїсь попередньої старішої споруди збудував для себе новий скромний одноповерховий дерев'яний будинок, також у стилі класицизму. Двір Понятовських був характерний вже звичним широким портиком (ганком з

колонами), з тилу -- тераса. Всередині -- стандартна двотрактова система з великим квадратним залом. В деяких покоях знайшли залишки гарної підлоги, знищеної в Світову війну. Маєток був розграбований; обидві війни пережив лише портрет короля Станіслава Августа, який Л.Понятовському подарувала пані Грабовська, таким чином повертаючи позичені в нього гроші.

Новий двір власники збудували на краю давнього, більшою частиною вирізаного, парку Урбановських, зумисне трохи далі від села та старих канав і ровів попередньої резиденції. На круглому газоні перед цим будинком росли дві дуже старі берези. Увесь парк з багатовіковими деревами утримувався у відмінному стані аж до 1939 р.

Був у Цепцевичах ще один маєток, збудований Леоном Понятовським на відстані 3 кілометрів від села, де також посадив ще більший і красивіший парк. На честь дружини сина Адама маєток отримав назву Зосіно.

близько 1831-го року Адам Понятовський збудував в Зосіні невеликий дерев'яний двір з чотирьохколонним портиком, що планувався або літньою резиденцією або спадщиною для котрогось з трьох його дітей. Згодом так і сталось: Щесни отримав Цепцевичі, а Казимір (1854-1934), закінчивши петербурзьку політехніку, отримав аптеку за яку купив маєток в Ящуві Любецькому. Зосін залишився дочці Леонії, яка вийшла заміж за Мар'яна Яна-Хамця з Андруги (це село вже давно належало Мошинським). В родинний спадок Зосін отримав наступник Мар'яна – син Антоній Хамц, що одружився з Марією Кричковською і до 1939-го року був господарем маєтку. В швидкому часі після II Світової війни він помер у Вроцлаві

Антоній в міжвоєнний період дещо розширив двір, і у відмінному стані утримував загальновідомий своєю красою парк в Зосіні. Вирізнявся парк іще й цінними колекціями окремих видів дерев та кущів.

Про родину Урбановських з Цепцевич достеменно нічого не відомо, не збереглося навіть їх герба. Чи справді існував пан Урбановський Прус I, чи польського роду він був? Один із них, Валенті, переселився на Русь у Премиськ, і дав там початок нового роду. Вони нічим історичним не запам'ятались. Був також пан Урбановський Прус II, що вів свій рід від неофіта також по імені Валенті, згаданого в 1765 році. Ця родина осіла в Луцькому повіті. Два різних роди з однаковими іменами і походженням, напевне, є якимось непорозумінням в записах.

У другій пол. XVIII – поч. XIX ст. жило три брати Урбановських, були вони дуже багаті. Старший, власник Цепцевич – Міхал. Середній, власник Рахни Лісової на Подолі – Криштоф. Наймолодший, власник Городця – Антоній. Ніхто з них нащадків по собі не залишив.

Інформація про родину останнього власника Цепцевич – заможного Леона Понятовського могла бути результатом його серйозної господарської діяльності: він заробляв великі гроші на продажах дерева, яке з Волині і Полісся переправляв до Гданська. Але жодною лінією не вдалося пов'язати Леона з іншими членами цього роду, не відомо ні ім'я його дружини пані Мошинської, ні чиєю донькою вона була. Існує припущення, що родом вона від родової гілки Августа чи Фредеріка Мошинських. Адже по Мошинських Понятовські мали отримати застави посуду срібного на 48 осіб, порцеляни, венеційських кришталевих бокалів, на яких з однієї сторони знайдено портрет короля Августа II, а з іншої – виноградна гілка.

Криштоф Понятовський мав шестеро дітей, в тому числі і сина Юліуша – міністра сільського господарства в міжвоєнний період.

Портрет короля Станіслава Августа, що був у маєтку після II Світової, передано до народного музею у Варшаві.

Переклад з польської,

завідуючого районним музеєм,

Володимира Савоніка.

Джерела:

Roman Aftanazy: Dzieje rezydencji na dawnych Roman Aftanazy: Materiały do dziejów rezydencji.